

گەرانه‌وهی تره‌مپ؛ كۆتاييهاتنى جهنگ له رۆژه‌لاتى ناوه‌راست يان رېخۆشكردن بۆ ئيسرائيل بۆ هيرشكردنه سهر ئيران؟

ن: يورونيوز

وهرگيرانى: پينوس

رهنگه ماوهى ئىستا تا دهستبه‌كاربوونى دۆنالد تره‌مپ له مانگى يه‌كى سالى 2020، رۆژانى يه‌كلاكه‌ره‌وه بىت بۆ رۆژه‌لاتى ناوه‌راست؛ له‌وانه‌يشه‌هه‌وله‌كانى حكومه‌تى ئىستاي بايدن به‌هاوكارىي مىسر و قه‌ته‌ر و ئيمارات بۆ گه‌يشتن به‌ئاگره‌ست له‌ غه‌ززه‌ سهركه‌وتوو بىت؛ يان ئه‌وهى هه‌لمه‌تى نه‌تانياهۆ له‌ غه‌ززه‌ و لوبنان توندتر ده‌بىت و پىكدادان له‌ نيوان ئيران و ئيسرائيل ده‌چىته‌ ناو قوناغىكى نوئ.

له‌ هه‌مان كاتدا نابى چاوپۆشى له‌وه‌ بكرىت كه‌ به‌ گوپره‌ى هه‌ندىك راپۆرت كه‌ له‌ زارى به‌رپرسانى ئيرانه‌وه‌ وهرگيران، وا دياره‌ تاران هه‌ول ده‌دات به‌ر له‌ ده‌ستبه‌كاربوونى تره‌مپ، “توندتر و به‌ چه‌كى به‌هيزتر” وه‌لامى هيرشه‌ ئاسمانيه‌كه‌ى ئيسرائيل بداته‌وه‌.

دۆنالد تره‌مپ له‌ كاتى كه‌مپىنى هه‌لبژاردنه‌كه‌يدا بانگه‌شه‌ى ئه‌وه‌ى كرد كه‌ ئه‌گه‌ر له‌ هه‌لبژاردنه‌كاندا بدۆرپىت، به‌رده‌وامبوونى سياسه‌ته‌كانى ئىداره‌ى ديموكراته‌كان ده‌بىته‌ هۆى “له‌ ناوچوون”ى ئيسرائيل. تره‌مپ هه‌روه‌ها خواستى خۆى ده‌رپرى كه‌ ململانىي غه‌ززه‌ كۆتايىي پى بىت، به‌لام هيشتا هه‌لويسىت له‌باره‌ى ئه‌گه‌رى پىكدادان له‌گه‌ل ئيران رپوون نيه‌. له‌ كاتىكدا هاوپه‌يمانان و دوژمنانى ئه‌مريكا به‌ هه‌مان شيوه‌ چاوه‌روانى گه‌رانه‌وه‌ى تره‌مپ ده‌كهن بۆ ده‌سه‌لات له‌ مانگى يه‌كدا، پرسياره‌كه‌ ئه‌وه‌يه‌ ئايا خولى دووه‌مى تره‌مپ ره‌نگدانه‌وه‌ى پشيوى و وه‌كوو خولى يه‌كه‌مى خۆى پيشبينيه‌كراو ده‌بىت؟

زۆرىك له‌ سه‌رۆكه‌كانى ئه‌مريكا ئاواته‌خوازى هينانه‌دىي ئاشتى بوون بۆ رۆژه‌لاتى ناوه‌راست و هه‌ندىكيان تا رادده‌يه‌ك سه‌ركه‌وتوو بوون. بۆ نموونه‌ بيل كلينتن له‌ سالى 1993دا ئاسانكارىي كرد بۆ رىككه‌وتنى ئۆسلۆ له‌گه‌ل فه‌له‌ستينيه‌كان و رىككه‌وتنى ئاشتى له‌گه‌ل ئوردن له‌ سالى 1994دا، دۆنالد تره‌مپيش نيوه‌ندگىرى دانوستانه‌كانى ئاسايىكردنه‌وه‌ى په‌يوه‌نديه‌ ديپلوماسيه‌يه‌كانى ئيسرائيل و چه‌ند ولايتىكى عه‌ره‌بىي دراوسىي كرد؛ رىككه‌وتنى ئىبراهيم له‌گه‌ل به‌حرين، ئيمارات و مه‌غريب له‌ سالى 2020. به‌لام ئه‌م رىككه‌وتنه‌ ديپلوماسيه‌يه‌ يارمه‌تيدهر نه‌بوون بۆ پيشخستنى پىكه‌پنانى ده‌وله‌تى فه‌له‌ستين له‌ كه‌رتى رۆژاوا و غه‌ززه‌. به‌لام سه‌ره‌راى ئه‌وه‌يش پى ده‌چىت تره‌مپ هه‌ولى ئاسايىكردنه‌وه‌ى ميژوويىي په‌يوه‌نديه‌يه‌كانى نيوان ئيسرائيل و سه‌عووديا بداته‌وه‌؛ سياسه‌تىك كه‌ له‌ خولى يه‌كه‌مى تره‌مپه‌وه‌ ده‌ستى پى كردوو و بايدن تا رادده‌يه‌ك ئه‌م سياسه‌ته‌ى تره‌مپى په‌په‌ره‌و كرد.

به‌لام ئه‌م جاره‌ له‌ 8 سال له‌مه‌وبه‌ر جياوازه‌ له‌گه‌ل ئه‌و كاته‌ى كه‌ تره‌مپ بۆ يه‌كه‌م جار، بوو به‌ سه‌رۆكى

ئەمريكا، چونكى جيهان گيرۆده بووه به چەندان مەملەت و ئالنگارىي گەرەوه. ئالنگارىي ترەمپ ئەوھيە كە چۆن خۆي لە كارەساتيكي ناوچەيي بەدوور بگريت و لە ھەمان كاتدا گيرۆدەي “جەنگيكي ھەميشەيي”ي ديكەي دريژخايەن نەبيت.

ئايا [لە سەردەمي ترەمپ] ئيسرائيل دەستكراووتر دەبيت؟

يەكيك لە ئەگەرەكان ئەوھيە كە ترەمپ، نەتانياھۆ لە غەززە و دەرەوھي غەززە دەستكراووتر بكات. ئيسرائيل لە غەززە و لوبنان لە شەردايە و لە ھەمان كاتدا پرووبەرووي دوژمنيكي سەرسەختي ھەك ئيران دەبيتەوھ. ھەرەھا ھيرشەكاني ھيزەكاني حوسسيەكاني يەمەن بۆ سەر كەشتيە بازەرگاننيەكان لە دەرياي سوور بەردەوامە. ترەمپ پشتيواني خۆي بۆ ھەولەكاني ئيسرائيل بۆ ھەلۆشاندنەوھي ھەماس لە غەززە دەربريوھ، بەلام لەگەل بنيامين نەتانياھۆ، سەرۆكۆھزيراني ئيسرائيل جەختي لەسەر ئەوھ كردووتەوھ كە دەبيت بەخيراوي كارەكە تەواو بكات؛ ئەوھندە خيرا كە رۆژنامەي تايمزي ئيسرائيل بە پشتبەستن بە سەرچاوە ئاگادارەكان نووسيوھتي كە دۆنالد ترەمپ، بنيامين نەتانياھۆي ئاگادار كردوھ كە چاوەرواني ئەوھ لە ئيسرائيل دەكات كە بە گەرەنەوھي بۆ سەر دەسەلات (۲۰ي جانيوھري) بە شپۆھيەكي فەرمي، كۆتايي بە شەروپيكداداني غەززە بەينييت.

بەلام سەرۆكۆھزيراني ئيسرائيل رۆژي (۴-۱۱-۲۰۲۴) ئاماژەي بەوھ دا كە ئيسرائيل ھيشتا نەگەشتووتە قوناعي كۆتاييي مەملەتيكان و لە تۆماريكي دەنگي لە كۆبوونەوھي حزبي ليكوددا راي گەياندوھ كە ناتوانييت رازي بييت بە داواكاريي ھەماس بۆ كۆتاييھينان بە جەنگ لە بەرامبەر ئازادکردني ۱۰۱ بارمتە كە ھيشتا لەلایەن ھەماسەوھ راگيراون، بەلام رەنگە داواكارييەكەي ترەمپ لە ئيسرائيل بۆ گەرەنتيکردني سەرکەوتن لە جەنگي غەززە پيش رۆژي دەستبەكاربووني ترەمپ، گەرەنەوھي بارمتەكانيش لەخۆ بگريت.

جگە لەوھيش سنووردارکردني سياسەتي ناوخواي ئيسرائيل بۆ كۆتاييھينان بە جەنگەكەيش بەردەوامە؛ لەوانەيش پيکھيناني حكوومەتي ھاوپەيماني نەتانياھۆ كە ھەنديك لايەني راسترەوي توندرەو لەخۆ دەگريت كە دژي ريككەوتنە پيشنيارکراوھەکن بۆ ئازادکردني بارمتەكان بە مەرجي ئاگرەستی ھەميشەيي لە غەززە. ھاوکات لەناو حكوومەتي نەتانياھۆدا تا راددەيەك كۆدەنگي ھەيە كە نابي ريكگە بە دەسەلاتي فەلەستين بدرييت رۆل لە بەرپۆھبردني غەززەدا بگرييت، چونكە حكوومەتي ئيسرائيل لە ھەولدايە بۆ دۆزينەوھي جيگرەوھيەكي گونجاوتر بۆ پرکردنەوھي بۆشاييي دەسەلات لە غەززە. بۆيە چاوەروان ناکريت تا رۆژي دەستبەكاربووني ترەمپ لە ئەمريكا، نەتانياھۆ بگاتە ئاگرەبەست لە غەززە، بەلام پي دەچييت ئيسرائيل ھيرشەكاني بۆ سەر غەززە و لوبنان زياتر و چرتەر بکاتەوھ.

لە ھەمان كاتدا پيشيني دەكريت ترەمپ بەردەوام بييت لە پرچەكکردني ئيسرائيل لەگەل دەستپيکردني ئيدارەي نوئ لە ئەمريكا و، پي دەچييت سياسەتەكەي بەرامبەر بە ئيسرائيل ھيچ سنووريكي بۆ نيگەرانييە مروئييەكان نەبييت، بەپيچەوانەي ئەو گوشارە سنووردارەي كە بايدن خستبوويە سەر حكوومەتي نەتانياھۆ.

ئاشتي لە رۆژھەلاتي ناوھراست؟

سەرھاراي ئەوھي كە ئەگەري ھەيە جەنگەكان بە جورپك كەم دەبنەوھ، بەلام واقەكە ئەوھيە كە ترەمپ زۆر گرنگي بە فەلەستين نادات كە ببیته دەولەتيكي سەر بەخۆ و، تەنانەت پشتيواني لە دۆزي فەلەستين ناکات.

تا ئىستا پروون نىيە كە لە ئىدارەى نوپى ترەمپدا كى سەر كىردايە تىيى سىياسە تى پۇژھە لاتی ناوہ راست دەكات، بەلام لە دەوروبەرى سەرۆكى ھەلبۇزىردراوى ئەمىرىكا (ترەمپ) لایەنگرانى بزوتنە وەى نىشتە جىكردى ئىسرائىل (شارۇچكە جوونشېنەكان لەسەر خاكى فەلەستىنىيەكان) ھەن، وەك جارېد كوشنەر، زاواكەى ترەمپ بۇ ئەگەرى بىناسازى لە غەزە. ئەوەى دىكە، دەقېد فرىدمان، بالیۇزى پېشووئى ئەمىرىكا لە ئىسرائىل، كە باسى لە مافى سىروشتى ئىسرائىل كىردووە بۇ داگىركردى كەنارى پۇژاوا. بۇيە سەر كەوتنى ترەمپ دەتوانىت دەستبەجى و بەقوولى سوودى ھەبىت بۇ پەوتى راستپەوى توندپەوى ئىسرائىل كە باوہريان بە لكاندى كەنارى پۇژاوا بە ئىسرائىلەو ھەيە، كە ئەمەيش ئەگەرى ھەيە نەخشەى ناوچەكە بگۇرېت. بەلام مەرج نىيە گەرانەو ھەى ھاوپەيمانى نىكى نەتانياھۇ بۇ كۆشكى سېى، بەو مانايە بىت كە حكومەتى ئىسرائىل بە شىوہيەكى تاكلايەنە دەتوانىت ھەموو كارېك بكات كە تەنيا لە بەرژەوہندى نىشتمانى ئىسرائىلدايە.

ترەمپ بەپېچەوانەى بايدىن، نىگەرانى ئەو ھەى نىيە كە سەرۆكەوزىرانى ئىسرائىل لە ناوخواى ئەمىرىكا لە پرووى سىياسىيەو ەى زىانى پى بگەيەنىت. تەنانت دىنامىكى ھىز لە نىوان ئەمىرىكا و ئىسرائىل لە سەردەمى ترەمپدا زىاتر يەكلايەنە دەبىت و، سەرۆكى نوپى كارىگەرى زۇر زىاترى دەبىت لەسەر حكومەتى ئىسرائىل لەچاو سەرۆكەكانى پېش خواى. ھەروہا ئەگەر لە ماوہى چەند مانگى مانەو ھەى ئىدارەى بايدىن ئارامى نەگەرېتەو ھەى بۇ لوبنان، دۇنالد ترەمپ خواستى خواى بۇ گەيشتن بە چارەسەرى خىرا لە لوبنان دەربېوہ.

براوہيەكى دىكەى گەورە لە پۇژھە لاتی ناوہ راستدا بنەمالەى شاھانەى سعووديان كە وەبەرھىنانىكى زۇريان لە بنەمالەى ترەمپدا كىردووە. پى دەچىت ترەمپ بەدواداچوون بۇ گەيشتن بە ئامانجە ئەستەمەكەى ئاسايىكردنەو ھەى پەيوہندىيەكانى نىوان ئىسرائىل و سعووديا بكات، بەلام مەملانىيەكى درىژخايەن (لە نىوان ئىسرائىل و فەلەستىنىيەكان) دەتوانىت داواكارىيەكانى سعووديا زىاد بكات. ھەرچەندە بەرپىرسانى ئىدارەى بايدىن لە ھەولى گەيشتن بە رېككەوتنى سعووديا و ئىسرائىلدا كات و وزەيەكى زۇريان دانا، بەلام ھەموو ئەو ماوہيە گومانى ئەوہيان ھەبوو كە مەمەد بن سەلمان، شازادەى جىنشىنى سعووديا جارېكى دىكە چاوپى گەرانەو ھەى سەرۆك ترەمپ دەكات. بەلام تەنانت بۇ شازادەى سعوودياش مامەلە كىردن لەگەل نەتانياھۇ ئاسان نابىت، لە كاتىكدا غەزە و ىران دەكرىت و زىاتر لە 43 ھەزار فەلەستىنى كوژراون.

ئەگەرى ھىرشى پېشوخەتى ئىسرائىل بۇ سەر ئىران؟

بەپى چەند راپۇرتىك، پى دەچىت ئىران ئامادەكارى بكات بۇ ھىرشكردنە سەر ئىسرائىل لە عىراقەو ھە لە چەند پۇژى داھاتوودا. بەلام لايەنە راستپەو ھەكان لە ئىسرائىل پىيان وايە كە نەتانياھۇ نابىت چاوپى ھىرشى تۇلەسەندنەو ھەى ئىران بكات و باشتە پېشوخەتە ھەنگا و بنىت. ھەروہا بەرپىرسانى “سوپاى پاسدارانى ئىران” ىش ئەگەرى ھىرشى پېشوخەتى ئىسرائىل بۇ سەر ئىرانىان لەبەرچا و گرتووە، ھەروەك سەردار ەلى فەدەوى، جىگىرى فەماندەى سوپاى پاسدارانى ئىران پۇژى ۶-۱۱-۲۰۲۴ راي گەياند: “ئىمە ھەر جۇرە ھىرشىكى پېشوخەتە لەلايەن ئەمىرىكا و پىرمى زايۇنى [ئىسرائىل] بۇ رېگەگرتن لە ئىران لە ئەجامدانى ئوپەراسىونى سادق ۳ بەدوور نازانىن.” ھەروہا ەلى خامنەيى لە وتارەكەى ئەم دوایىيەدا وتى: دوژمنان، لەوانەيش ئەمىرىكا و پىرمى زايۇنىستى [ئىسرائىل]، دەبى بزانت كە بەدلىنبايىيەو ھەلامى توندیان بۇ ئەو كارانە وەردەگرن كە دى ئىران و بەرەى خۇراگى دەيكەن.

به لّام هه لّوئستی مه سعوود پزیشکیان، سه رۆکۆماری ئێران، پۆژیک دوای وتاره که ی ئایه تولّا خامنه یی سه رنجراکیشه. ناوبراو به جه ختکردنه وه له سه ره ئه وه ی که “کۆماری ئیسلامی ئێران به هیچ شیوه یه که پیشیلکردنی تایبه تمه ندی و ئاسایشی خو ی، بیوه لّام ناهیلّیته وه”، به تۆنیک نهرمتر قسه ی بو سه رکرده کانی ئیسرائیل کرد و وتی: ته نانه ت ئه گه ر [ئیسرائیل] به ره فته ره کانی خویدا بچیته وه، ئاگر به ست قبول بکات و له کوشتنی خه لکی سه تمه لیکراو و بیئاوانی ناوچه که بوه ستیت، په نگه کاریگه ری له سه ر جوړ و قه باره ی وه لّامدانه وه ی ئێران هه بیّت.

جیگه ی ئاماژه به که هه ر جوړه پیکدادان و مملانییه کی درێژخایه ن له گه ل ئێران، پی ده چیت ئه مریکای تیوه بگیّت، له کاتیکدا دوولیی تره مپ له به شداریکردن له جه نگه کانی دهره وه دا تا ئیستایش وه ک ته وه ریکی به رده وامی سیاسه تی دهره وه ی پیشبینینه کراوی ئه و ولّاته ده مینینه وه. سه ره پرای ئه وه ی که کۆمه لگه ی هه واکگری ئه مریکا پیمان وایه که ئێران به نیازه تره مپ بکوژیت، هه رچه نده که تاران نکۆلی له وه ده کات، به لّام په نگه توانا و هیزی سه رنجراکیشی قایلکردنی نه تانیا هو، قه ناعه ت به سه رۆکی ئه مریکا بکات که بۆردوومانکردنی ئێران سه رکه وتنیک خیرای سه ربازی ده بیّت.

هیرشیک بو سه ر دامه زراوه ئه تۆمییه کانی ئێران که لیکه وته کانی نادیاره؟

ئه گه ر ئێران که له ئیستادا توانای پیتاندنی ئه تۆمی خو ی زیاد کردوه – به به راورد به و کاته ی که ئه مریکا به شیوه یه کی تاکلیه نه له ریکه وتنی ئه تۆمی ۱+۵ یان JCPOA له سالی ۲۰۱۸ کشایه وه – پۆژیک بریار بدات چالاکیه ئه تۆمییه کانی له دروستکردنی چه کی ئه تۆمی نزیک بکاته وه، په نگه تره مپ رووبه پرووی قه یرانیکی نو ی بیته وه. تره مپ له وتاره که یدا ئاماژه ی به وه دا که پیوسته ئیسرائیل کارت ی سی، یان ئازادی بیسنووری ئۆپه راسیۆن یاخود جوولّه ی سه ربازی (بو تولّه کردنه وه) ی پی بدریت. دوای ئه وه ی ئێران له 1 ی ئۆکتۆبه ردا زیاتر له 180 مووشه کی بالیستیکی ئاراسته ی ئیسرائیل کرد، جو بایدن داوای له ئیداره ی نه تانیا هو کرد هیرش نه کاته سه ر دامه زراوه نه وتییه کانی ئێران یان بنکه ئه تۆمییه کانی ئێران. به لّام دۆنالد تره مپ گالته ی به و دانبه خۆداگرته کرد و وتی: “تو جار ی له ئه تۆمه که ی بده، پاشان خه می ئه وانی تر بخو.”

له رابردوودا سه رۆکۆماره کانی ئه مریکا له هه ردوو حزبه کان (کۆماری و دیموکرا ته کان) رایان گه یاندوه که هه رگیز ریگه به ئێران نادریت چه کی ئه تۆمی به ده ست به نیّت. به لّام هیچ کامیان بنکه ئه تۆمییه کانی ئێرانیان بۆردوومان نه کرد و گلۆپی سه وزیان بو ئیسرائیل هه لّنه کرد که هیرش بکاته سه ر دامه زراوه ئه تۆمییه کانی ئێران. هۆکاره که یشی ئه وه یه که مه ترسی په ره سه ندنی گرژیه ناوچه بییه کان روونه، به لّام هه ر دواکه وتنیک له په ره سه ندنی ئه تۆمی ئێران، پی ده چیت کورته خایه ن و نادیار بیّت.

له یه که م خولی سه رۆکایه تیدا، تره مپ له ریکه وتنه ئه تۆمییه که ی ئێران کشایه وه و سزای “ئه وپه ری گوشار” ی به سه ر ئێراند سه پاند و پاشان له سالی 2020 دا فه رمانی کوشتنی قاسم سوله یمانی، فه رمانده ی بالای ئۆپه راسیۆنه دهره کییه کانی ئێران له عیراقی دهر کرد. به لّام له هه مان کاتدا تره مپ داوای ریکه وتنی دیپلۆماسی له گه ل سه رکرده کانی ئێران دهر کرد و خو ی له هیرشی راسته وخو به دوور ده گرت؛ ته نانه ت دوای خسته خواره وه ی درۆنیک ئه مریکا له لایه ن ئێرانه وه و، هه روه ها پشتیوانیکردنی له هیرشه کانی (حووسییه کانی سه ر به ئێران) بو سه ر دامه زراوه نه وتییه کانی سعوودیا له سالی ۲۰۱۹ دا.

بابەت و پرسیکی وردتر ئەو هیه که ئایا سەرۆکی ئەمریکا پشتگیری له هێرشی ئیسرائیل دەکات یان نا. ئەگەر ئیسرائیل به شیۆهیهکی سەر به خۆ مامە له بکات، پێ دەچیت تهنیا کاریگه ریهکی سنوورداری هه بیئت، به لام به شدار یکردنی ئەمریکا کاریگه ریه سەربازیه کانی ئەم هێرشه به شیۆهیهکی بهرچاو به هیزتر دهکات. هاوکاریه کانی ئەمریکا دهتوانیت له ئالوگۆری زانیاری له سەر ئامانجه کانه وه دهست پێ بکات تا رزگار کردنی فرۆکه وانه ئیسرائیلییهکان که رهنگه فرۆکه جهنگیه کانیان بخرینه خواره وه، یان دابین کردنی سووته مه نیی ئاسمانی بو فرۆکه کانی ئیسرائیل، یان به شدار یکردن له هێرش و بو ر دو مانه کاندایا. له هه مووی گرنگتر نه تانیا هو ناتوانیت به ته واوی دلنیا بیت له وهی که ئایا تره مپ پالپشتی له ئەوله و ییه تی ستراتژیی حکومه تی ئیسرائیل دهکات که بریتیه له ده ستپیکردنی جهنگ بو له ناو بردنی بهرنامه ئەتۆمییه که ی ئێران.

راسته تره مپ به شه خسی فه رمانی کوشتنی قاسم سوله یمانی دۆست و هاو په یمانی خو شه ویستی عه لی خامنه یی ده رکرد وه، به لام به ئاشکرا وتوویه تی که گو رینی رژی م له ئێراندایا ئەوله و ییه تی ئەو نییه و ته نانه ت رهنگه له گه ل ئێرانی ش ریکه وه تن بکات. به لام ئەوه ی روونتره ئەوه یه که ئایه توللا عه لی خامنه یی متمان ه ی ئەوتۆی به ئیداره کانی ئەمریکا نییه و چهن دان جار جه ختی له وه کردو وه ته وه که سیاسه تی ئێران هه می شه وه ک خو ی ده مینیت ه وه. بو یه ده کریت پیشبینی ئەوه بکریت که سیاسه تی دۆنالد تره مپ بو ئەوپه ری گوشار له دژی ئێران به رده وام ده بیئت و سه رنجی تره مپ زیاتر له سه ر ئاساییکردنه وه ی په یوه ندیه کانی نیوان ولاتانی عه ره بی و ئیسرائیل ده بیئت.

سه رچاوه:

<https://pars.euronews.com>